

Suomussalmen, Syvärin ja Taipaleen sankari Alpo Marttiselle muistolaatta Kasarmintorille

Puolustusvoimain lippujuhlapäivänä 4.6.2008 Vaasassa koettiin mieleenpainuva juhlatilaisuus, kun Österbottens Försvarsgille – Pohjanmaan Maanpuolustuskilta rf:n toimesta Vaasan Kasarmintorin laidalla paljastettiin eversti, Mannerheim-ristin ritari Alpo Marttisen muistolaatta. Muistolaatta kiinnitettiin sen rakennuksen seinään, jossa Vaasan Sotilaspiirin esikunta toimi Marttisen ollessa sotilaspiirin päällikkönä vuosina 1945–46.

Paljastustilaisuuteen toi erityistä merkittävyyttä se, että muistolaatan paljastajaksi oli saatu Ruotsissa asuva kirjailija, rintamavalokuvaaja, filosofian tohtori h.c. Harry Järvi, joka jatkosodassa taisteli haavoittumiseensa asti Marttisen johtamassa JR 61:ssä ja oli Marttisen läheinen aseteroivi ja luottohenkilö niin rintamalla kuin myöhemmin sodan jälkeenkin. Marttisen ja Järvin aseveljistä JR 61:stä paljastustilaisuudessa olivat läsnä myös Allan Finholm, Runar Frändi ja Fjalar Frilund. Harry Järvin pitämä puhe muistolaatan paljastustilaisuudessa on luettavissa toisaalla tässä lehdessä.

Muistolaatan paljastustilaisuutta kunnioittivat läsnäolollaan mm. Pohjanmaan Sotilasläänin komentaja, eversti Jorma Aherto ja esikuntapäällikkö, everstiluutnantti Tomi Nurminen. Pohjanmaan Sotilassoittokunta ylliluutnantti Sami Salmivuoren johdolla juhlisti tilaisuutta musiikkiesityksillään.

*****

Alpo Kullervo Marttinen syntyi 4. päivänä marraskuuta vuonna 1908 Ala-Torniossa. Marttinen kirjoitti ylioppilaaksi Tornion yhteislyseosta vuonna 1927. Hän oli varusmiehenä Kenttätyksirykmentti 2:ssa, Viipurissa, suoritti Reserviupseerikoulun Haminassa ja pääsi Kadettikoulun 11. kussille, jolta valmistui vänrikkinä vuonna 1930. Hänet ylennettiin luutnantiksi vuonna 1932.

1930-luvulla Marttinen toimi muun muassa opetusupseerina Kadettikoulussa ja Taistelukoulussa sekä adjutantina Pohjanmaan rykmentissä ja toimistoupseerina Kemin sotilaspiirissä. Vuonna 1938 Marttinen suoritti Sotakorkeakoulun. Hänet ylennettiin kapteeniksi.

Talvisodassa kapteeni Marttinen toimi eversti Hjalmar Siilasvuon 9. divisioonan esikuntapäällikön viransijaisena. Esikuntapäällikkönä oli majuri Into Aho-nen, joka ei Siilasvuon mukaan ollut tarpeeksi rämäkällä tyyppiä etulinjassa. Niinpä Siilasvuon otti rintamalle mu-

kaansa ”nuoren, ärhäkän upseerin”, Marttisen. Joulukuun 9. päivänä 1939 Siilasvuon divisioonan pääjoukot lähtivät itään Suomussalmen suuntaan lyödäkseen sinne edenneen vihollisen. Suomussalmen, Raatteen ja Kuhmon kunnialkain voitonpäivinä levisi tieto kautta maan parivaljakosta Siilasvuon ja Marttinen. Majuriksi Marttinen ylennettiin vuonna 1940 ja everstiluutnantiksi vuonna 1941.

Jatkosodan alussa Marttinen oli operaatiotoimiston päällikkönä III armeijakunnan esikunnassa kunnes hän syyskuussa 1941 sai taisteluosaston komentoonsa. Marttisen joukko-osasto saavutti mainetta valtaamalla Mäkinjärven, Kuujärven, Vaasen ja Syvärin asemansuodun. Tämän jälkeen Marttisen osasto ylitti Syvärin Vaasenin kohdalla ja jatkoi hyökkäystään Shemenskiin saakka.

Marttinen siirrettiin takaisin esikuntatehtäviin, kunnes hänet lokakuussa 1942 määrättiin ruotsinkielisten pohjalaisten muodostaman Jalkaväkirykmentti 61:n komentajaksi. Marraskuussa vihollinen yritti läpimurtoa Shemenskin lohkolla. Marttinen johti henkilökohtaisesti etulinjassa ollen reservissä ollutta komppaniaa ylivoimaista vihollista vastaan. Syvällä tukikohdassa jo ollut vihollinen lyötiin takaisin ja hyökkäys pysäytettiin.

Kesällä 1944 vihollinen aloitti pitkän asematouvaheen jälkeen massiivisen hyökkäyksen Karjalan kannaksella kesäkuun 9. päivänä. Vihollisen joukot etenevät ja suomalaiset joukot vastusta perääntymään nopeassa tahdissa kohti länttä. Rintamalinja taipui ensin pääasemasta VT-linjaksi (Vammelsuu – Taipale) ja muutaman päivän kuluessa VKT-linjaksi (Viipuri – Kuparsaari – Taipale), muttei taitunut eikä murtunut. Eteläosastaan rintama oli siirtynyt 100 km matkan aina Viipuriin saakka, pohjoispää pysyi Taipaleessa.

Viipuri menettiin ammuspuolan, johtamisessa valitsemien epämääräisyyksien – jopa suoraisten virheiden – ja muiden syiden takia lähes taisteluitta muutamassa tunnissa 20.6.1944. Suomen lippu laskettiin Viipurin linnan tomista, joukot vetäytyivät rintamalinjan takana olevan Kivisalmen länsirannalle ja sillat räjäytettiin.

Everstiluutnantti Alpo Marttinen ja hänen johtamansa JR 61 (”Sextiettän”) saivat vastuulleen asemien puolustamisen Kivisillan kautekissa ja Tienhaaran alueella. Vihollisen toistuvat hyökkäykset torjuttiin niin,

että vihollinen ei missään vaiheessa saanut pysyvää jalansijaa salmen länsirannalla. Kiivimmat taistelut käytiin juhanuspyhien aikaan 22.–25.6.1944. Tienhaaran taistelu oli ensimmäinen siinä torjuntavoittojen sarjassa, johon Tienhaaran lisäksi kuuluivat Viipurinlahti, Tali – Ihantala, Äyräpää – Vuosalmi, Ilomantsi ja monet muut ja joilla voitoilla Suomen itsenäisyys ja vapaus kesällä 1944 pelastettiin. JR 61:n ja sen komentajan Alpo Marttisen rooli Tienhaaran voittoisissa taisteluissa oli niin ratkaiseva, että Marttinen ylennettiin taistelujen vielä kestäessä 23.6.1944 everstiksi, nuorimpana tuon sotilasarvon koskaan saavuttaneena Myöhemmin samana vuonna, Itsenäisyyspäivän alla 4.12.1944 Marttista tuli Mannerheim-ristin ritari n:o 163.

Sodan jälkeen Marttinen

toimi eri tehtävissä, mm. Vaasan Sotilaspiirin päällikkönä vuosina 1945–46. Marttinen oli yksi keskeinen toimija nk. asekatkaintäytössä, minkä seurauksena hän joutui vangitsemisen pelossa

pakenemaan ensin Ruotsiin ja sieltä edelleen Yhdysvaltoihin. Yhdysvalloissa Marttinen loi uuden sotilasuran edeten everstiksi myös Yhdysvaltain armeijassa. Suomen ja Yhdysvaltain puo-

lustusvoimien eversti, Mannerheim-ristin ritari Alpo Marttinen kuoli joulukuussa 1975. Hänet on haudattu kahden poikansa vieren Fort Leavenworthin hautausmaalle Kansassissa.

Ilkka Virtanen

Filosofie doct or h.c. Harry Järvi IR 61 veteran och Marttinen frontkamrat

Tal vid avtäckningen av minnestavlän över Alpo Marttinen 4.6.2008

Alpo Marttinen namn och porträtt såg jag första gången i Hjalmar Siilasvuos bok ”Suomussalmen taistelut” 1940, men det var först i Pasi Tuunianens analys av Marttinen som stabschef i Slijasvuos 9. Division i ”Sotahistoriallinen Aikakauskirja” 2006 som det i klartext sägs att avväjningssegern på detta frontavsnitt var Marttinen förtjänst.

Den 4 augusti 1942 träffade jag Marttinen första gången. Han var då stabschef i 17. Divisionen och ville ha en fånge ”senast på lördag” enligt Sextiettans regementssstab, som delegerade uppgiften till mig. Jag accepterade att effektuera beställningen i tro att det var en enkel uppgift – en framskuten dubbelbelpost i skogsbrynet framför vårt kompani kunde rentav resultera i två fångar.

Men så enkelt skulle det inte bli. En härlig och dag närvarande frontkamrat, Runar Frände, som tyckte att vår motparts dubbelbelpost var störrande, hade gått över ån och rensat poststället, som sedan inte bemannats på nytt. Vi måste hämta fången inne på stödjepunkten.

Det gjorde vi fyratiden på natten till just sagda lördag. När vi kom till vår egen sida väntade Marttinen på oss. Han frågade hur vi hade förberett aktionen, och jag förklarade att vi – tre av oss – hade tillbringat några dagar

på den ryska stödjepunkten för att bekanta oss med vår motståndares rutiner.

Jag tror att fången inte motsvarade Marttinen förväntningar som informationskälla – han hade suttit i fängelse för något brott, men hade flyttats över till Röda armén. Jag hade sårat honom lindrigt i striden, men han fattade inte arg till oss för det. Han tyckte inte ha något emot att lämna Röda armén.

Efter detta möte hade Marttinen fullt förtroende för oss och våra omilitäriska, men funktionella metoder. Han gav oss aldrig order om något uppdrag, han frågade mig bara om vi med vår metod ville göra det och det, och sedan fick vi själva bestämma tid och utförande. Han var alltid på plats när vi gick ut, han skakade hand med varje man i patrullen och önskade oss lycka till, och han väntade ut i främsta linjen tills vi återvände, hur många timmar det än tog innan vi kom i stridsposition.

Marttinen avskilt med stridspatruller under ställningsskriget var att sätta oss i respekt hos motståndarna och samtidigt öka självförtroendet i regementet. Och Sextiettän höll i den kritiska situationen vid Tienhaara midsommaren 1944, där en av de ansvarsvadvetna patrullmännen, Allan Finholm, spelade en betydande roll, också han är här i dag.

Jag kom att samarbeta med Marttinen också efter kriget. Han besökte mig hemma i Karperö, och det

här huset bad han mig i slutet av juli 1945 att kontakta den svenska militära ledningen och fråga hur den skulle ställa sig om Stalin gjorde ytterligare ett försök att inlemma Finland i Sovjetunionen. Jag reste informellt till Stockholm och fick det nägorunda positiva svaret att militäerna var beredda att hjälpa, men det var politikererna som bestämde.

Någon vecka senare avslöjades det s.k. vapensmusslet (som inte alls var olagligt), och Marttinen skulle häktas. Jag mötte hans hustru på torget i Vasa, hon bad mig gråtande att rädda honom.

Min skol- och frontkamrat K. E. Nyman skänkte oss en liten roddbåt som han förtöjde vid länsfängelset brygga, den sista plats Valpo kunde tänkas let efter oss. Vi rodde ut till Åke Svahnns motorbåt som väntade på oss gömd bakom den vågbrytare som på den tide fanns några hundra meter från stranden. Vi kom i väg planenligt, men sjöbevakningen prejade oss ute i skärgården. Vi duperade besättningen genom att vinka likt, och de svarade med lika vänligt beteende och bordare oss inte.

Valpo förhörde Åke Svahn efter hans hemkomst, och han hade då nämnt min medverkan. Jag kunde därför inte återvända hem de närmaste åren, utan rotade mig i Sverige.

Hösten 1945 tog jag för Marttinen räkning den första kontakten med USA:s ambassad i Stockholm. Av byråkratiska skäl dröjde det

Harry Järvi.

något innan han kom i väg, men från att ha börjat som underofficer i USA:s armé avancerade han till överste också där. Han arbetade i Pentagon som chef för det amerikanska högkvarterets avdelning för specialoperationer när Vietnamkriget bröt ut. Han tog kategoriskt avstånd från det kriget och jämförde det med Sovjets anfall på Finland 1939: det var fel krig på fel plats vid fel tidpunkt. Den inställningen ledde till att han måste lämna sin tjänst i Pentagon.

Jag har en avlägsen släkting som är universitetslärare i Kalifornien. Han har berättat för mig att han hade Marttinen som lärare i vintertidpunkt när han gjorde sin militärtjänst.

Jag avtäckar nu minnestavlän över Alpo Marttinen, den mest effektiva yrkesofficer som jag i min ungdom haft förmånen att samarbeta med.